

L'herència vidaliana en la geografia espanyola

Lluís RIUDOR

Universitat Autònoma de Barcelona

La situació a l'avantguerra

Existeix un acord generalitzat entre els estudiosos de la geografia espanyola en considerar que aquesta ha rebut una forta influència francesa almenys pel que fa al segle XX. És cert que el prestigi de la ciència del país veí entre els qui han conreuat les humanitats a Espanya fou molt gran des que, al segle XVIII, els il·lustrats espanyols van girar els seus ulls cap a França, on havien sorgit corrents tan destacats com l'enciclopedisme. Si bé és cert que els intel·lectuals francesos gaudiran des d'aleshores d'una gran anomenada entre els científics socials espanyols, no es pot oblidar, però, la importància que va tenir també, des del Romanticisme, la ciència alemanya entre filòlegs, historiadors i alguns geògrafs que havien realitzat estudis en aquell país o que van ser influïts pels científics alemanys que duïen a terme el seu treball a Espanya. Malgrat aquest fet indiscutible, la proximitat geogràfica, que implicarà més facilitats de relacions, i les afinitats lingüístiques i culturals entre França i Espanya faran que els intel·lectuals francesos tinguin una influència cabdal en la ciència social i les humanitats espanyoles que es manifestarà amb força durant més de dos segles fins que, cap a la vuitena dècada de la present centúria, serà substituïda per la difusió de la ciència anglosaxona que esdevindrà dominant a tot el món.

Pel que fa a la geografia, ja he mencionat anteriorment a les pàgines d'aquesta revista (Riudor, 1988) el paper que va tenir a Espanya la difusió d'obres com són les geografies universals de Malte-Brun i de Reclus que van contribuir a difondre una «visió del món» francesa i van assentar el prestigi de la geografia d'aquell país. Però, quan es parla de la influència francesa a la geografia espanyola crec que molts de nosaltres pensem implícitament en el que s'ha denominat «l'escola francesa de geografia», encapçalada per la figura de Paul Vidal de la Blache i dels seus deixebles. Des de les darreries del segle XIX, homes com Beltran i Rózpide (1899) demostren conèixer les obres més recents del mestre francès quan s'adrecen als membres de la «Real Sociedad Geográfica de Madrid» els quals, ben segur, tampoc ignoraven els progressos de la ciència geogràfica al país veí.

Perquè, contràriament al que de vegades es pensa, els geògrafs espanyols d'aquell moment no eren un grup aïllat de la ciència del seu temps sinó que tenien relacions amb les escoles europees i americanes, fins i tot més intenses que en etapes posteriors, com afirma Molla Ruiz-Gómez (1985, pàg. 203), i homes com Martín Ferreiro o Rafael Torres Campos havien participat activament en els congressos internacionals de geografia.

Malgrat aquest coneixement de la geografia practicada a d'altres països, els treballs fets a Espanya a principis del segle XX encara reflectien un endarreriment sobretot pel que fa als estudis regionals, si bé autors com Dantín Cereceda (1913 i 1922) faran aportacions notables al coneixement de les regions naturals espanyoles i Hernández Pacheco o Huguet del Villar, per posar dos exemples destacats, contribuiran al progrés de la geomorfologia i al de la geobotànica i l'edafologia respectivament. Però la complexitat de l'anàlisi regional requeria una maduresa en el desenvolupament de la geografia que encara no s'havia assolit d'una manera generalitzada a l'Espanya del primer terç del segle XX malgrat la tasca feta al camp de la geografia física i als progressos impulsats per professors d'escoles normals i d'instituts que configuren el que Vilà Valentí (1984) ha denominat la «via naturalista» i la «via pedagògica» a la geografia espanyola.

La geografia vidaliana significarà per a la nostra disciplina una fita cabdal per a l'estudi regional des del moment en què aquest es convertirà en la tasca prioritària del geògraf i gràcies a l'aportació metodològica que van representar obres com el *Tableau de la Géographie de la France* (Vidal, 1903) o les grans tesis doctorals regionals entre les quals caldria destacar la de Demangeon (1905), considerada com el prototipus d'aquestes. A Espanya, però, l'àmplia difusió de l'escola vidaliana s'iniciarà, de manera molt significativa, amb la publicació d'obres com el *Curso de geografía* (Vidal i Camena, 1913) que era bàsicament un llibre de text molt utilitzat a les Escoles Normals, fet que demostra la importància que van tenir els pedagogs en la renovació de la geografia espanyola tal com es deia al paràgraf anterior.

Seran també dos pedagogs els qui escriuran dues obres representatives del que es podria anomenar la culminació de l'etapa pre-vidaliana a Espanya. Es tracta de la monografia comarcal *El Gironès* (Santaló, 1923) i de la *Geografía de España* (Martín Echevarría, 1928), ambdues escrites amb una clara intenció didàctica. La primera, si bé ja presenta alguns trets que l'aproximen a l'esperit de l'escola vidaliana, encara respon a una visió de la geografia que enllaça amb el pensament de Dantín Cereceda i amb un enfocament de caire naturalista. L'obra de Martín Echevarría ha estat considerada recentment per Vilà Valentí (1989) com la culminació d'una «nova» geografia d'Espanya per tal com respon a una concepció moderna de la nostra ciència, però és més aviat representativa del final d'un procés que reflecteix la maduresa assolida per la geografia espanyola de la tercera dècada del segle actual abans que es difongués amb força la influència de l'escola vidaliana.

Les primeres obres que s'inspiren clarament en la proposta metodològica de l'escola vidaliana són les de dos homes que havien conegut directament el treball dels geògrafs francesos. Es tracta de *La Cerdanya* de Pau Vila (1926) i de *La Plana de Vic* de Gonçal de Reparaz, fill (1928). Ambdues són les capdavanteres en la utilització d'una perspectiva pròpia de l'escola francesa i són perfectament homologables amb el que es feia al país veí en aquell moment, com queda demostrat pel fet que la primera va merèixer l'honor d'una ressenya de Max Sorre als *Annales de Géographie* (Sorre, 1928) i que Gonçal de

Reparaz va publicar a la mateixa revista un article on resumia el seu llibre (Reparaz, 1930), privilegi reservat a ben pocs geògrafs no francesos.

L'esquema de *La Cerdanya* i de la *Plana de Vic* segueixen ja el mètode d'estudi regional de l'escola francesa basat en una presentació del medi físic i en una segona part dedicada a explicar els fets humans i les relacions amb aquell. Cal posar de relleu l'honestetat científica de Vila i de Reparaz que van demanar la col·laboració de Marcel Chevalier i de mossèn Ramon Bataller respectivament per escriure els apartats sobre morfologia i geologia, conscients de la seva manca de preparació en aquests camps.

A l'«advertiment» inicial de *La Cerdanya* podem trobar-hi una veritable professió de fe vidaliana, gens sorprenent en recordar que Pau Vila acabava de fer una estada a Grenoble on havia après els principis d'aquella escola del gran mestre que era Raoul Blanchard. La cita següent és significativa: «Però nosaltres, guiats sobretot pels moderns corrents geogràfics de l'escola francesa de geografia, orientada pel malaguanyat mestre P. Vidal de la Blache, tractarem de presentar l'ambient físic de la comarca a través de la seva evolució, i com s'ha realitzat l'adaptació del treball i de la vida humana mitjançant l'esforç conscient o inconscient dels aplegaments socials per superar els obstacles que a llur desenrotllament oposa la naturalesa» (Vila, 1926, pàg. 10). Fixem-nos que en aquestes paraules apareixen ja molts dels principis de l'escola francesa passats, però, pel filtre de qui va ser el seu teoritzador, Lucien Febvre; entre aquests hi destacariem el de la historicitat de l'acció humana i la idea de resposta i adaptació «activa» als obstacles del medi, principis característics del pensament dels deixebles de la «primera generació» de Vidal de la Blache.

Per tant, podem afirmar que a finals dels anys vint l'escola francesa de geografia té les seves primeres manifestacions més genuïnes a Espanya i, en aquest sentit, un fervent vidalià com era Pau Vila serà un dels promotors de l'edició espanyola de la *Géographie Universelle* (Vidal i Gallois, 1927), obra que va conèixer gràcies a Raoul Blanchard que n'era un dels col·laboradors. Ja s'ha assenyalat a l'article abans esmentat (Riudor, 1988, pàg. 145) el paper que va tenir aquesta edició espanyola de la gran obra concebuda per Vidal i dirigida per Gallois en la geografia espanyola i el que va significar per a la difusió de l'escola vidaliana per tal com en ella hi trobem una veritable proposta metodològica i un model a seguir en la descripció regional. En tot cas el que cal posar de relleu és que en la quarta dècada d'aquest segle es produeix una consolidació de l'escola vidaliana a Espanya, fet que no ens pot estranyar perquè aquesta s'havia convertit en dominant en el panorama de la geografia mundial i, en aquest sentit, Pinchemel (1984) assenjala que el Congrés de París de 1931, va significar el reconeixement internacional de la preeminència de l'escola fundada a principi de segle per Paul Vidal de la Blache.

En els anys anteriors a la Guerra Civil creiem que la geografia espanyola comença a trobar en l'estudi regional de l'escola vidaliana el mètode que li mancava per a l'anàlisi global del territori. En alguns llocs com és a Catalunya és evident que l'interès pels treballs sobre comarques és indissociable del context nacionalista que es viu en aquells moments encara que tampoc es pot oblidar la importància del moviment comarcalista al nostre país. A més cal recordar la vitalitat que havia demostrat la geografia catalana durant els anys trenta i que es va manifestar, per exemple, en la creació de la Societat Catalana de Geografia i en la participació d'alguns geògrafs en la Ponència de Divisió Territorial.

Però a la resta de l'estat espanyol la revifalla de la geografia i de l'interès per conèixer el territori que també s'hi produeix es pot pensar que estaria lligada a les esperances de transformació de la societat sorgides durant la Segona República. En tot cas la geografia espanyola dels anys trenta sembla haver arribat a un cert nivell de maduresa que li permet una autonomia respecte a ciències afins a les quals havia estat molt lligada fins aleshores. Malgrat això no es veu encara un procés d'institucionalització de la geografia en el món universitari on la nostra disciplina tenia un paper força secundari, si bé Sermet (1943) diu que cap els anys 1935-36 s'estava parlant de la creació d'una llicenciatura en geografia.

El tall profund de la guerra civil

El conflicte bèl·lic va trencar el procés de consolidació de la geografia espanyola d'una manera traumàtica. L'exili «interior» i exterior de molts geògrafs va produir un veritable buit humà que va afectar el normal desenvolupament de la geografia, especialment en els centres com eren els instituts d'ensenyament o les escoles normals. Aquest va ser el cas de l'Institut-Escola de Barcelona on el professor Solé Sabarís estava portant a terme una tasca de renovació de l'ensenyament de la geografia a nivell de batxillerat. A més, el nou règim va realitzar un desmantellament de moltes institucions que havien tingut un paper rellevant en la geografia espanyola dels anys trenta, com va succeir amb l'Institut Català de Meteorologia del qual, a més, es va destruir el seu valuós arxiu. És per aquest motiu que es pot considerar la Guerra Civil com una veritable ruptura que va frenar l'evolució de la geografia espanyola que s'estava donant als anys anteriors al conflicte bèl·lic.

El règim sorgit el 1939, en la seva tasca de remodelació cultural del país, va donar a la geografia un paper important, tant pel que fa a l'ensenyament com a la investigació. En el primer cas es tractava, però, de promoure una geografia que havia de servir de vehicle a la ideologia nacionalista del franquisme i que, evidentment, estava fortament controlada i censurada en els seus temes d'estudi. Això va portar en molts casos a uns programes escolars en els quals certes qüestions eren escamotejades per a posar l'èmfasi en d'altres que responien als principis ideològics del nou règim. Però d'altres iniciatives van ser més positives per a la represa de la geografia espanyola durant els anys quaranta. Entre aquestes caldria citar la creació el 1940 de l'«Instituto Juan Sebastián Elcano», dins el «Consejo Superior de Investigaciones Científicas» (fundat un any abans) que va contribuir a la formació de noves generacions de geògrafs. També cal mencionar l'inici de la publicació de la revista *Estudios Geográficos* (des de 1940) i en els articles que hi van aparèixer en els primers anys s'hi reflecteix molt bé la situació de la geografia espanyola i els temes que suscitaven més interès.

Fent una repassada als primers números d'*Estudios Geográficos* es pot comprovar com, al començament de la Segona Guerra Mundial, són molt nombroses les referències a la geografia alemanya i, en menor grau, a la italiana, fet que no ens pot estranyar tenint en compte les afinitats ideològiques entre els règims polítics d'aquests països i l'espanyol. Però, a mesura que evolucionava el conflicte bèl·lic, els articles d'*Estudios Geográficos* i les ressenyes que s'hi publicaven comencen a desmarcar-se de qualsevol proximitat a la geografia del Tercer Reich i així, per exemple, es pot apreciar que un autor com Melon (1943 i 1945) defensa una postura contrària al determinisme i favorable al possibilisme en geografia amb la qual cosa se situa en una línia pròxima als postulats de l'escola fran-

cesa. El distanciament de la geografia alemanya ve confirmat pel fet que des de 1945 deixen d'aparèixer ressenyes d'obres d'autors d'aquell país i, en canvi s'observa com la geografia espanyola es gira definitivament cap a França, continuant així una tradició anterior. A *Estudios Geográficos* es comencen a publicar articles d'autors francesos (alguns d'ells escrits fins i tot en francès, fet que no deixa de sorprendre en el context del nacionalisme d'aquells anys) com són els de Martonne, Sermet, Pardé, Birot o Deffontaines. Es pot apreciar així que des de 1945 ençà queda consolidada a Espanya una clara influència francesa que s'evidencia, per exemple, en el nombre elevat de ressenyes d'obres d'aquell país, com demostren Garcia Ramon, Belil i Clos (1988) i Garcia Ramon i Nogué (1989) en dos treballs recents en els quals estudien la receptivitat a les influències estrangeres a la geografia espanyola.

Penetració de la geografia francesa

La influència de la geografia francesa es manifesta d'una manera particular en les dècades posteriors a la Segona Guerra Mundial amb la traducció d'obres d'autors clàssics francesos com passa amb el cas de l'editorial Juventud que va editar textos de Deffontaines (1949), Martonne (1955), Brunhes (1948) o Sorre (1949) dins de col·leccions que tenien una divulgació relativament àmplia. Si mencionem aquests títols concrets és perquè en aquells moments no era freqüent la publicació d'obres d'autors d'aquesta categoria i també cal tenir present que fins els anys seixanta no hi haurà a Espanya una política clara d'edició de llibres de geografia (especialment d'obres estrangeres) a causa de la limitació de la demanda que es veia circumscrita als textos escolars de batxillerat.

Un altre fet que cal mencionar en relació amb la influència francesa a la geografia espanyola és la presència d'alguns geògrafs del país veí a Espanya i els contactes que van establir amb geògrafs espanyols. Aquest és el cas de Birot, que va realitzar diferents treballs de geografia física sobre la Península Ibèrica i que es va relacionar molt amb Solé Sabarís i, sobretot, de Deffontaines que va ser director de l'Institut Francès de Barcelona. El «Cercle des géographes» que va fundar i del qual va ser l'ànima durant alguns anys va estar a l'origen d'algunes vocacions geogràfiques i va difondre la geografia francesa especialment a Catalunya. A més cal recordar la seva influència directa sobre Salvador Llobet i les estretes relacions que va mantenir amb Solé Sabarís.

Així doncs, quan la geografia espanyola torna a iniciar el seu camí després de la Guerra Civil ho farà molt marcada per la geografia francesa. Cal esmentar, per exemple, el paper d'iniciatives com els cursos d'estudi de Jaca en els quals van participar les personalitats més destacades de la geografia ibèrica d'aquells moments com Solé Sabarís, Terán, Ribeiro o Casas Torres a més de geògrafs francesos. En aquells cursos es va incidir particularment en els estudis d'àmbit regional (o, més correctament, comarcal) de clara filiació vidaliana així com en els estudis de geomorfologia també d'inspiració francesa. La revista *Pirineos*, tan vinculada a aquells cursos d'estiu, es va convertir en alguns moments dels anys quaranta en un dels elements de difusió de treballs en la línia de l'escola regional francesa com és el cas del que van escriure Casas Torres i Fonboté (1945) sobre la vall del Tena.

Una qüestió que cal plantejar-se és la manera com es manifesta la influència de l'escola

francesa de geografia a Espanya després de la Guerra Civil i fins ben endavant dels anys setanta. En dos articles on ha analitzat l'evolució de la geografia espanyola durant gairebé quatre dècades (Del Rio, 1975 i Almoguera *et al.*, 1984) s'afirma que pocs dels articles apareguts a les revistes de geografia estan dedicats a les síntesis regionals (o comarcals), fet que no deixa de sorprendre si recordem que aquests eren considerats com la tasca primordial de la geografia per a l'escola vidaliana. Però, després de buidar els índexs de les principals revistes de geografia espanyoles des de 1940, es pot constatar que les publicacions periòdiques no són el lloc on s'han publicat a Espanya els treballs dedicats a les síntesis regionals, fet que contrasta amb el que succeïa a França durant la segona i tercera dècades del segle quan els *Annales de Géographie* dedicava una part important de les seves pàgines a les monografies regionals o comarcals. Una altra constatació és que els articles que hi dominen són sobre geografia humana i més concretament sobre estudis agraris o urbans però aquests són sobre àmbits locals o comarcals (i no amb un enfocament «general») si bé no hi ha en ells cap intenció de realitzar un estudi global o de síntesi per tal com es decanten gairebé sempre cap a l'anàlisi d'un aspecte concret, seguint amb això una tendència cap a l'especialització temàtica que també s'observa a França des dels anys quaranta i cinquanta quan l'escola vidaliana comença a entrar en crisi.

Monografies regionals i comarcals

Com que els articles publicats a les revistes espanyoles de geografia després de la Guerra Civil i fins l'actualitat no mostren una clara orientació cap a les monografies comarcals com passava a França durant el primer terç del segle s'ha cregut convenient buidar les ressenyes i articles sobre les tesis de doctorat i de llicenciatura presentades a Espanya (vegeu «Tesis doctorales...», 1981; «Memorias de Licenciatura...», 1983; Bosque Maurel, 1987; Ortega Valcárcel, 1987 i «Estado actual...», 1986) perquè es podia pensar que en elles s'hi trobaria un enfocament més pròxim a l'escola vidaliana. Cal constatar prèviament que fins a principis dels anys seixanta el seu nombre no és considerable, fet lògic si es té en compte que els estudis de geografia encara no constituïen una especialitat a les universitats. En canvi, a partir d'aquelles dates hi ha un augment espectacular lligat a la creació de nous departaments amb el creixement de la investigació que això suposa per tal com el nombre de professors (i investigadors) esdevé cada cop més important.

Analitzant els títols de les tesis doctorals presentades a Espanya en els darrers cinquanta anys hom pot apreciar que, aparentment, n'hi ha poques que siguin estrictament monografies regionals o comarcals. La primera d'aquestes característiques va ser la de Salvador Llobet (el 1944) sobre el Montseny (Llobet, 1947 a), dirigida nominalment per Martín Almagro, un arqueòleg, però que, de fet, va comptar amb la supervisió de Solé Sabarís i amb els consells de Pierre Deffontaines. El mateix Llobet (1947 b) va publicar al mateix any que la seva tesi una monografia sobre Andorra de clara inspiració vidaliana.

Com indica Bosque Maurel (1987) en un article aparegut a les pàgines d'aquesta revista on realitza una aguda anàlisi de les «famílies» geogràfiques espanyoles, des dels anys cinquanta apareixen dues figures que juguen un paper destacat en la producció científica per mitjà de la direcció de tesis doctorals: ens referim a Casas Torres i a Terán que han estat considerats sovint com els dos grans mestres de la geografia espanyola de les darreres dècades. Més endavant, ja cap els anys setanta, la situació és complicarà amb l'aparició

d'altres professors a diferents universitats espanyoles que dirigiran també tesis doctorals amb la qual cosa les dues «famílies» originàries es subdividiran en altres grups.

Casas Torres ha estat considerat com un dels geògrafs més influïts per la geografia francesa i va impulsar l'elaboració de tesis com és la de Floristán, presentada en el curs 1948-49, que reflecteix la bona assimilació que aquest autor havia fet del mètode d'estudi regional de l'escola vidaliana. Però els interessos del «grup de Saragossa» també es van centrar en l'estudi de mercats i en el de ciutats amb la qual cosa es veu que els estudis regionals d'inspiració vidaliana no van ser els únics que van animar el grup dirigit per Casas Torres si bé aquest darrer va fer importants contribucions als estudis comarcals.

El grup encapçalat per Terán va demostrar una inclinació més marcada cap els estudis urbans si bé també va produir treballs interessants de caràcter més estrictament regional com és el de Quirós sobre «El Campo de Calatrava». Cal assenyalar el gran nombre de tesis de llicenciatura dirigides per Terán sobre temes urbans, entre les quals n'hi ha moltes sobre barris i carrers de Madrid que reflecteixen l'interès per l'estudi d'aquesta ciutat que va demostrar al llarg de la seva vida.

Si Ortega Valcárcel (1987, pàg. 482) ha afirmat que fins els anys seixanta els treballs de geografia regional a Espanya són escassos, Bosque Maurel (1982) ha dit que fins el 1971 el predomini d'estudis regionals i comarcals és absolut i, analitzant les tesis doctorals a partir de 1970, afirma que les fetes a l'estil regional francès són el 41 % del total, xifra que augmenta perquè n'hi ha moltes de caràcter regional «... pero sesgadas hacia el medio físico o centradas en las actividades humanas» (Bosque Maurel, 1982, pàg. 150). Aquí hi trobem una explicació esclaridora del que ha succeït amb els estudis regionals a Espanya, el fet que si bé moltes tesis no presenten un estudi sintètic o global d'una comarca, com passava amb les grans tesis franceses del primer terç del segle, en canvi moltes d'elles tracten sobre una comarca però incidint només en alguns aspectes, l'agricultura, la població o el medi físic, per exemple. Vilà Valentí (1983, pàg. 302) ha dit en aquest sentit que el carreró sense sortida en el qual es trobava la geografia vidaliana després de la Segona Guerra Mundial va portar a incidir només en alguns aspectes de la realitat geogràfica renunciant a la síntesi globalitzadora.

Una conclusió provisional a la qual es podria arribar després d'examinar els articles de revista i les tesis presentades a Espanya des de la Guerra Civil és que el model d'estudi regional que s'adopta no és tant el clàssic (que pretenia examinar les relacions home-medi realitzant una síntesi de tots els aspectes d'una regió) sinó el que es podria denominar el model «evolucionat» que renuncia a aquesta síntesi per a centrar-se en aspectes concrets. Aquest fet reflecteix la crisi de la monografia regional vidaliana de la postguerra quan ja s'aprecien les dificultats de dur a terme un estudi exhaustiu i global d'una regió, fet que portarà a una limitació temàtica que permeti, al mateix temps un més gran aprofundiment. En aquest sentit cal veure com la influència francesa a Espanya esdevé dominant als anys quaranta quan l'escola vidaliana ja s'estava desintegrant i la geografia del país veï ja no considerava la síntesi regional com un objectiu prioritari d'estudi sinó que començava a posar l'èmfasi en l'anàlisi de temes concrets.

Però, com ha assenyalat Capel (1976, pàg. 26-27), «... la tradición establecida desde los años 40 es la de que un geógrafo debe mostrar su competencia mediante la realización

de un estudio regional» i això farà que a Espanya durant algun temps en la geografia acadèmica es va identificar una tesi doctoral amb un estudi regional (o d'àmbit regional) en el qual el candidat havia de demostrar el domini de diferents aspectes de la geografia. Encara a mitjan dels anys setanta hom criticava sovint algunes tesis en les quals no hi havia un apartat específic sobre, per exemple, el medi físic per molt que el seu objectiu fos l'anàlisi de les transformacions agràries. Aquest fet no és, però, estrany en la mesura en què una ciència en període d'institucionalització, com era la geografia espanyola de la sisena, setena i vuitena dècades necessitava d'uns elements d'afirmació de la seva diferenciació respecte a d'altres ciències i, en aquells moments, es pensava que l'estudi regional era encara el que permetia identificar millor l'especificitat de la geografia per tal com constituïa el seu tret original, seguint amb això una idea de clara arrel vidaliana.

Acabem de veure, doncs, que les tesis doctorals dels darrers cinquanta anys segueixen d'alguna manera la proposta de l'escola francesa si bé ho fan des d'una perspectiva que respon a l'evolució d'aquesta cap a plantejaments menys sintètics i globalitzadors i que s'allunyen cada cop més del model proposat en el *Tableau de la Géographie de la France* per Vidal de la Blache, fet lògic tenint en compte que la veritable influència de l'escola francesa a Espanya es produeix en un moment tardà per la ruptura que va suposar la Guerra Civil. Es podria afirmar, potser, que la geografia espanyola de la postguerra i la del seu període d'institucionalització a la universitat encara que està marcada per la influència de la geografia francesa (però menys possiblement del que es diu sovint) no és una hereva directa de l'escola vidaliana, almenys pel que fa a la importància donada a la monografia comarcal. El que es pot observar és que a Espanya s'adaptarà una perspectiva que prové de l'escola francesa de geografia però que ha experimentat una evolució sovint considerable i que la porta a donar més importància als aspectes particulars d'un àmbit territorial que a l'estudi d'aquest en la seva totalitat. En el cas de les tesis doctorals i dels articles de revista això no ens pot estranyar per tal com uns i altres es presten sempre a introduir plantejaments més moderns i a recollir les tendències més innovadores que existeixen i, per tant, reflectiran més aviat el que es podria denominar l'esperit postvidalià lligat a l'evolució que va experimentar la geografia francesa de la sisena i setena dècades. Però, en canvi, un tret que cal posar de relleu és la supervivència d'aquestes tendències fins molt avançat els anys setanta quan la geografia mundial havia sofert canvis importants en els seus plantejaments i que a Espanya arribaran amb un cert endarreriment, amb la qual cosa es pot afirmar que la geografia espanyola va estar dominada per la influència de l'escola francesa fins a dates relativament recents.

La influència de l'escola vidaliana

En canvi on possiblement es pugui detectar una fidelitat més gran a l'esperit de la geografia vidaliana serà en obres de geografia que són treballs de síntesi destinats a una divulgació més àmplia, per tal com aquestes es presten menys a ser innovadores que un treball de recerca com és una tesi doctoral. Aquest és el cas de tres obres que caldria evocar aquí, la *Geografía de España y Portugal* (Teran, 1952), la *Geografía Regional de España* (Teran i Solé Sabarís, 1968) i la *Geografía de Catalunya* (Solé Sabarís, 1958). Un dels aspectes més interessants que presenten és que reflecteixen una bona assimilació de l'esperit de l'escola vidaliana i que segueixen en molts aspectes la proposta metodològica que la *Géographie Universelle* de Vidal i Gallois havia contribuït tant a difondre.

Per altra banda demostren que aquesta proposta podia ser utilitzada per a la descripció de diferents àmbits territorials que anirien des del món fins a una comarca.

La *Geografía de España y Portugal* és una filla directa i una prolongació de l'edició espanyola de la *Géographie Universelle* de Vidal i Gallois, publicada per Montaner y Simón per completar els volums sobre la Península Ibèrica d'aquesta. Així no ens pot estranyar que els volums sobre el medi físic (escrits per Solé Sabarís, Llopis Ladó, Font i Quer i Masachs) i els capítols sobre Portugal (d'Orlando Ribeiro) tinguin el mateix text que el de l'obra vidaliana i que s'imprimissin amb les mateixes planxes. En canvi, els tres volums sobre la descripció regional d'Espanya pretenen ampliar el text de Max Sorre a la *Géographie Universelle* van ser escrits per Terán, Otero Predayo, Hernández Pacheco (que va col·laborar amb Terán), Casas Torres, Llobet, López Gómez, Vilà Valentí, Sermet i Deffontaines. L'estructura d'aquests capítols regionals acostumen a tenir dues parts, una de general i una altra sobre els aspectes regionals si bé aquestes dues parts estan més o menys desenvolupades segons el criteri de cada autor. És sobretot a la segona part sobre aspectes regionals on les petites monografies comarcals que s'hi presenten demostren més clarament la fidelitat a l'esperit de l'escola regional francesa per tal com en elles s'hi pot apreciar un desig de posar de relleu les relacions entre l'home i el medi; la història hi té un paper rellevant, per exemple en el capítol de Terán sobre la Meseta Septentrional on hi ha ressonàncies d'algunes de les millors pàgines del Demangeon de les illes britàniques en el volum primer de la *Géographie Universelle*. D'altres capítols, en canvi, incideixen més en una visió general i no «baixen» tant fins a la descripció comarcal.

La *Geografía de España y Portugal* es pot considerar com una prolongació de l'edició espanyola de la *Géographie Universelle* de Vidal i Gallois i això ens permetria d'afirmar que aquesta no es va acabar realment fins 1967, és a dir, gairebé quaranta anys després de l'inici de la seva publicació. La relació entre ambdues obres és evident pel seu esperit i pel mètode seguit i el que pretén l'obra dirigida per Terán, igual que la vidaliana, és arribar a identificar les unitats bàsiques, les cèl·lules elementals que formen els diferents territoris del món, recompondre el mosaic que és l'espai peninsular i les peces que el formen.

El que cal assenyalar és que l'obra dirigida per Terán reflecteix una assimilació dels principis de l'escola regional francesa i no només per la utilització d'un esquema esdevingut «standard» sinó pel seu esperit i la seva finalitat. És significatiu, però, que entre 1958 i 1967, quan es publiquen els tres volums del tom IV sobre les regions espanyoles, es considerava encara perfectament vàlida una metodologia proposada a principis de segle per Vidal de la Blache. Aquesta pervivència de la influència vidaliana més enllà del que semblaria normal és representativa d'un desfasament cronològic que es podria observar en la geografia espanyola dels anys cinquanta i seixanta respecte a d'altres països, França inclosa, on els plantejaments de l'escola regional francesa ja estaven en crisi. Malgrat això es tracta d'una obra que representa d'alguna manera la culminació del model d'estudi regional vidalià a Espanya i es tracta d'un dels intents més vàlids de realitzar una obra de síntesi que permeti avançar en el coneixement de l'espai peninsular.

La *Geografía Regional de España* és abans de tot un manual universitari més assequible (en el més ampli sentit de la paraula) que l'obra esmentada als paràgrafs anteriors. Alguns dels autors d'ambdues obres són els mateixos si bé en aquesta darrera s'hi van

incorporar d'altres més joves que pertanyen a una generació formada encara en el marc de l'escola francesa si bé ja impregnada d'un esperit renovador. Aquest es manifesta en una utilització diferent del model d'estudi regional difós per l'escola vidaliana que no és només formal sinó que respon al desig de donar una importància més gran als apartats sobre la població i l'economia, mentre que el naturalisme propi de l'escola vidaliana no hi és evident. Els autors d'aquest útil manual van demostrar una gran llibertat en moure's dins l'esquema tradicional que van saber adaptar a les necessitats d'una descripció més moderna de les regions, per exemple renunciant a un tractament exhaustiu de tots els temes i centrant-se en aquells que són més definidors de la personalitat regional.

Un fet que cal assenyalar respecte a la *Geografía Regional de España* és que els seus autors parteixen de l'esquema vidalià, fet significatiu perquè demostra que aquest estava perfectament assimilat per part de les generacions de geògrafs més joves (o relativament joves). Però hom pot apreciar una voluntat de posar-lo al dia incidint en les activitats econòmiques i els aspectes més dinàmics del territori, enfront als aspectes «permanents» com seria el medi. Si aquesta obra se situa plenament en la tradició vidaliana, demostra que en el món acadèmic (i recordem que està escrita per catedràtics i agregats d'universitat) encara es considerava, a finals dels anys seixanta, que el millor model de descripció regional era el de filiació vidaliana si bé un dels mèrits dels autors va ser el de no caure en una presentació rutinària de les regions sinó que van saber reflectir les mutacions territorials que s'estaven donant en el territori espanyol.

La geografia vidaliana a Catalunya

La *Geografía de Catalunya* és una de les obres de geografia regional publicades a Espanya en la sisena i setena dècades que reflecteix millor la influència de la geografia vidaliana fins a dates relativament tardanes. Com assenyalen Bolòs i Vilà Valentí (1986, pàg. 257) «El plan de exposición respondía a una concepción puesta al día del modelo regional francés ...», fet que no ens pot estranyar per tal com el seu director, Solé Sabarís, sempre havia demostrat una gran fidelitat a l'esperit de l'escola regional francesa. Un aspecte que cal subratllar és que la *Geografía de Catalunya* constitueix un fenomen aïllat en el panorama de la geografia espanyola dels anys cinquanta i només es pot entendre atenent al seu caràcter d'obra «militant» destinada a conscienciar una comunitat de la realitat del seu propi país. El sentiment de participar en la tasca de reconstrucció nacional va constituir sense cap mena de dubte un fort estímul per a l'equip de col·laboradors que Solé Sabarís va saber engrescar en la realització d'una obra difícil en la mesura en què s'enfrontava amb el problema que suposava la migradesa de treballs de base sobre Catalunya que es va superar per part dels diferents autors fent un veritable treball de recerca.

La *Geografía de Catalunya* està estructurada en dues parts, una de general i una altra dedicada a les monografies comarcals seguint així la proposta del model d'estudi regional francès que implicava realitzar primer un pòrtic introductori seguit de l'anàlisi de les diferents unitats territorials «bàsiques» o elementals. A la part general, els capítols sobre geografia humana tenen una importància molt gran i en tot cas superior als dedicats a la geografia física, fet que contradiu la idea sovint expressada sobre el fort naturalisme que impregnava l'obra. El volum primer de la *Geografía de Catalunya* constitueix una aportació cabdal i és la millor síntesi geogràfica sobre Catalunya o qualsevol altra regió

espanyola feta fins aleshores i destaca per la modernitat dels seus plantejaments que van més enllà de la simple imitació mecànica d'un model fossilitzat d'inspiració vidaliana per tal com es tracta d'un estudi temàtic que té en compte els avenços experimentats en la nostra ciència tot i partir d'un esquema clàssic. Aquí hi trobem un dels principals mèrits del director de l'obra i del consell de redacció, la sensibilitat que van demostrar per a exhaurir totes les possibilitats que els oferia un esquema regional descriptiu incorporant-hi tots aquells aspectes que l'enriquien i li donaven un caire modern i renovador capaç de donar una visió, el més actual possible, de la realitat geogràfica de Catalunya.

En els volums dedicats a la descripció comarcal s'hi podria posar de relleu la capacitat dels seus autors per a moure's amb llibertat i flexibilitat dins un esquema prefixat, fet que constitueix un dels aspectes més reeixits de l'obra i que dona una gran agilitat a les monografies comarcals que esdevenen així un fresc molt viu de la diversitat territorial de Catalunya en la setena dècada. Els autors, si bé sempre van tenir en compte els aspectes «permanents» com són els lligats al medi, van saber descriure les realitats més actuals del seu temps que resultaven de l'acció de l'home, que apareix en definitiva com l'element diferenciador dels territoris. No podem deixar de mencionar els capítols sobre Barcelona i la seva rogalia que, a més d'una brillant anàlisi de l'evolució històrica deguda a Pau Vila, incorporen, en el darrer capítol, una explicació de la metròpoli actual i les seves funcions, realitzada per Lluís Casassas en la línia dels moderns estudis de geografia urbana, i que permet entendre la problemàtica actual de la ciutat si bé les limitacions d'espai van impedir aprofundir més en aquesta darrera.

La *Geografia de Catalunya* és un immillorable exemple del que podia donar de si la utilització del model d'estudi regional de l'escola francesa quan es feia amb intel·ligència i amb un esperit renovador. Al mateix temps l'obra representa una fita més enllà de la qual és difícil anar sense trencar amb un esquema expositiu coherent encara que sovint «desgastat» per l'ús mecànic i rutinari que a vegades se n'havia fet. La fidelitat al model de descripció regional de l'escola francesa va permetre dur a terme una obra que supera la simple descripció per avançar en l'explicació de la diversitat territorial de Catalunya, gràcies a l'esperit renovador amb el qual es va saber utilitzar aquest model. Si l'obra es pot considerar com la primera geografia de Catalunya realment moderna també és cert que representa la culminació d'una etapa marcada per l'escola francesa i el seu mètode d'estudi regional. El mèrit dels autors de la *Geografia de Catalunya* és el d'haver sabut utilitzar un model d'exposició que podia semblar obsolet en aquells moments donant-li un enfocament que, sense ser revolucionari, en cap moment queda antiquat i permet donar un to modern i viu a l'obra.

Conclusió

Per concloure caldria dir que la influència vidaliana en la geografia espanyola, si bé ja és evident a mitjan de la tercera dècada del segle, no es manifestarà d'una manera total fins a mitjan dels anys cinquanta a causa de la traumàtica ruptura de la Guerra Civil que va trencar el procés d'evolució de la geografia espanyola. Quan la geografia francesa esdevingui dominant ho farà en uns moments en els quals aquesta està evolucionant cap a una especialització temàtica que comporta una certa renúncia a la monografia regional tan característica del primer terç del segle. Per tant s'ha pogut comprovar que a les revis-

tes espanyoles ja no hi trobem gaires articles dedicats a síntesis regionals i que les tesis doctorals o de llicenciatura renunciïn sovint a l'estudi global d'un territori per a decantar-se cap a l'anàlisi d'un sol aspecte si bé l'àmbit dominant és el comarcal o local. En canvi les obres com les que s'han evocat aquí a títol d'exemple demostren una fidelitat al model de descripció regional de l'escola vidaliana fins a dates ben avançades si bé sovint reflexionen un intent de renovació i de posar al dia l'esquema tradicional.

Per tant, quan es parla de la influència de la geografia francesa a Espanya, cal matisar algunes afirmacions per tal com va tenir lloc sobretot en uns moments en els quals aquella estava evolucionant i s'allunyava ja dels plantejaments més estrictament vidaliens. Si l'herència vidaliana no és sempre d'una evidència aclaparadora en els articles apareguts a les revistes espanyoles des de 1940 ni a les tesis de doctorat, en canvi sí que ho és en el cas de moltes obres publicades durant la sisena i setena dècades i això és important en la mesura en què aquestes tenien un públic de lectors ampli, fet que va contribuir a difondre un model d'explicació de la diversitat territorial de clara filiació vidaliana. Però, com s'acaba de veure, l'esquema expositiu vidalià serà utilitzat sovint evitant caure en el tan criticat «plan à tiroirs», fet que va permetre l'aparició d'obres que treuen el màxim partit possible de la proposta de l'escola regional francesa i van representar veritables fites de la geografia espanyola esdevenint clàssics de la nostra disciplina. Si la influència de l'escola vidaliana no serà dominant a Espanya fins dates relativament tardanes, en canvi es va manifestar amb força fins fa pocs anys i va tenir una supervivència més enllà del que seria normal esperar, fet que podria ser degut a la importància que va tenir en uns moments en els quals es produïa el veritable procés d'institucionalització de la nostra disciplina en l'àmbit acadèmic.

novembre 1989

Referències Bibliogràfiques

- ALMOGUERA, P *et al.* (1984), «La evolución de la geografía española 1940-1970», *Actas del III Coloquio Ibérico de Geografía*, Barcelona, pàg. 37-44.
- BELTRAN y RÓZPIDE, R. (1899), «La geografía en 1898. Memoria leída el día 6 de Junio de 1899 en la Junta General de la Real Sociedad de Geografía de Madrid», Madrid, *Real Academia de Historia*, e.t. Fontanet.
- DE BOLÒS, M. i VILÀ VALENTÍ, J. (1986), «El doctor Solé i Sabarís, geógrafo», *Estudios Geográficos*, XLVII, 184, pàg. 245-259.
- BOSQUE MAUREL, J. (1982), «Enseñanza e investigación en la universidad española», *II Coloquio Ibérico de Geografía*, Lisboa, Centro de Estudios Geográficos, pàg. 139-152.
- BOSQUE MAUREL, J. (1987), «Estructura académica interna de la geografía actual en España», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 12, pàg. 27-39.
- BRUNHES, J. (1948), *Geografía humana*, edició abreujada a càrrec de M. J. Brunhes-De-lamarre i P. Deffontaines, Barcelona, Juventud.
- CAPEL, H. (1976), «La geografía española tras la Guerra Civil», *Geocrítica*, 1, pàg. 5-35.
- CASAS TORRES, J.M. i FONTBOTÉ, J.M. (1945), «El Valle de Tena: rasgos fisiográficos y economía regional», *Pirineos*, 2, pàg. 37-107.
- DANTÍN CERECEDA, J. (1913), «Concepto de región natural en Geografía», *Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, Madrid, t. XIII, pàg. 507-514.

- DANTÍN CERECEDA, J. (1922), *Ensayo acerca de las regiones naturales de España*, Madrid, Cosano.
- DEFFONTAINES, P. (1949), *El Brasil. La tierra y el hombre*, Barcelona, Juventud.
- DEMANGEON, A. (1905), *La plaine picarde, Picardie -Artois- Cambrésis- Beauvaisin. Etude de géographie sur les plaines de craie du Nord de la France*, París, A. Colin.
- (1986), «Estado actual de la Geografía española», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 4, número monogràfic.
- GARCÍA RAMON, M.D; BELIL, M. i CLOS, I. (1988), «La receptividad a influencias extranjeras en revistas españolas de geografía: un análisis bibliométrico», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 8, pàg. 11-24.
- GARCÍA RAMON, M.D. i NOGUÉ, J. (1989), «Influencias extranjeras en la geografía española, 1940-1989: algunos indicadores», Comunicació presentada al XI Congreso Nacional de Geografía, Madrid, setembre 1989, exemplar fotocopiado.
- LLOBET, S. (1947 a), *El medio y la vida en el Montseny*, Barcelona, C.S.I.C.
- LLOBET, S. (1947 b), *El medio y la vida en Andorra*, Barcelona, C.S.I.C.
- MARTÍN ECHEVARRÍA, L. (1928), *Geografía de España*, Barcelona, Labor, 3 vols.
- de MARTONNE, E. (1955), *Los Alpes. Geografía general*, Barcelona, Juventud, edició original 1926.
- MELÓN, A. (1943), «España en la historia de la Geografía», *Estudios Geográficos*, 11, pàg. 5-33.
- MELÓN, A. (1945), «Esquema sobre los modeladores de la moderna ciencia geográfica», *Estudios Geográficos*, 20-21, pàg. 393-442.
- (1983), «Memorias de Licenciatura de geografía defendidas desde el curso 1953-54 a 1975-76», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 3, pàg. 301-311.
- MOLLA RUÍZ-GÓMEZ, M. (1985), «El concepto de geografía en la Real Sociedad Geográfica. Primer tercio del siglo XX», *ERIA*, 9, pàg. 203-211.
- ORTEGA VALCÁRCCEL, J. (1987), «Evolución y situación actual de la geografía regional en España ¿continuidad o renovación?», in *La Geografía española y mundial en los años ochenta. Homenaje a D. Manuel de Terán*, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense de Madrid, pàg. 481-494.
- PINCHEMEL, P. (1984), «L'histoire récente de la Géographie Française», in COMITE NATIONAL FRANÇAIS DE GEOGRAPHIE, *La recherche géographique Française (structures, thèmes et perspectives)*, XXVe Congrès International de Géographie, París, C.N.R.S. i Ministère de l'Industrie et de la Recherche, pàg. 11-21.
- de REPARAZ, G., fill (1928), *La Plana de Vic*, Barcelona, Barcino.
- de REPARAZ, G., fill (1930), «La Plaine de Vich. Etude d'une région naturelle de la Catalogne», *Annales de Géographie*, 221, pàg. 468-483.
- del RIO, M.I., (1975), «La geografía en España desde 1940 a 1972 a través de las principales revistas geográficas», *Estudios Geográficos*, 140-141, pàg. 1.035-1.046.
- RIUDOR, LL., (1988), «La Geografía Universal de Vidal de la Blache en la geografía espanyola del segle XX», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 15, pàg. 141-153.
- SANTALÓ, M. (1923), *Per l'estudi de Catalunya. Assaig monogràfic: el Gironès*, Girona, Tallers gràfics d'«El Autonomista».
- SERMET, J. (1943), «La géographie en Espagne en 1942», *Annales de Géographie*, 289, pàg. 67-72.
- SOLÉ SABARÍS, LL., dir. (1958 i ss.), *Geografía de Catalunya*, Barcelona, Aedos, 3 vols.
- SORRE, M. (1928), «La Cerdagne d'après M. Pau Vila», *Annales de Géographie*, 210, pàg. 543-545.

- SORRE, M. (1949), *Los Pirineos*, Barcelona, Juventud.
- de TERÁN, M, dir. (1952 i ss.), *Geografía de España y Portugal*, Barcelona, Montaner y Simón, 1952-1967, 6 vols.
- de TERÁN, M. i SOLÉ SABARÍS, LL., dirs. (1968), *Geografía Regional de España*, Barcelona, Ariel.
- (1981), «Tesis doctorales de geografía defendidas en la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad Complutense de Madrid desde el curso 1934-35», *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, 1, pàg. 347-360.
- VIDAL de la BLACHE, P. (1903), «Tableau de la Géographie de la France», in LAVISSE, E. *Histoire de la France depuis les origines jusqu'à la Révolution*, Tom I, primera part, París, Hachette.
- VIDAL de la BLACHE, P., CAMENA d'ALMEIDA, P. i BLÁZQUEZ, A. (1913), *Curso de geografía*, Juan Gili, 6 vols., edició original, París 1897 i nombroses reedicions.
- VIDAL de la BLACHE, P. i GALLOIS, L. (1927 i ss.), *Géographie Universelle*, París, A. Colin, trad. cast., Barcelona, Montaner y Simón, 1928-1955, 22 toms, 25 vols.
- VILA, P. (1926), *La Cerdanya*, Barcelona, Barcino.
- VILÀ VALENTÍ, J. (1983), *Introducción al estudio teórico de la geografía*, Barcelona, Ariel.
- VILÀ VALENTÍ, J. (1984)., «The Iberian Peninsula and Latin America», in JOHNSTON, R. J. i CLAVAL, P., eds., *Geography since the Second World War. An international survey*, Londres, Croom Helm, trad. cast., *La geografía actual: geógrafos y tendencias*, Barcelona, Ariel, 1986, pàg. 251-273 (ed. esp.).
- VILÀ VALENTÍ, J. (1989), *El conocimiento geográfico de España. Geógrafos y obras geográficas*, Madrid, Síntesis.